

אור חיים בן עטר

מסה על 'תפילין' / יונה וולך

נכתב במסגרת קורס 'כתיבת מסה' במנשר, בהדרכת אורין מוריס

תפילין / יונה וולך

תבוא אֵלֵי

אל תתן לי לעשות כלום

אתה תעשה בשבילי

כל דבר תעשה בשבילי

כל דבר שרק אתחיל לעשות

תעשה אתה במקומי

אני אניח תפילין

אתפלל

הנח אתה גם את התפילין עבורי

כִּדְאֹתָם עַל יָדֵי

שחק אותם בי

העבר אותם מעדנות על גופי

חכך אותם בי היטב

בְּכֹל מְקוֹם גְּרָה אוֹתִי

עלף אותי בתחושות

העבר אותם על הדגדגן שלי

קִשֶׁר בָּהֶם אֶת מִתְנֵי

כְּדֵי שְׁאֲגֹמֵר מֵהָר

שחק אותם בי

קִשֶׁר אֶת יָדֵי וְרַגְלֵי

עשה בי מעשים

למרות רצוני

הפך אותי על בטני

ושים את התפילין בפי רסן מושכות

רכב עלי אני סוסה

משוך את ראשי לאחור

עד שְׁאֲצֹחַ מִכָּאֵב

ואתה מענג

אחר כך אני אעביר אותם על גופך

בְּכֹנֶנָה שְׁאֵינָה מְסַתֶּרֶת בְּפָנִים
הוּ עַד מָה תִּהְיֶינָה אֲכֹרְיוֹת פָּנֵי
אֲעֵבִיר אוֹתָם לֹאט עַל גּוֹפֶךָ
לֹאט לֹאט לֹאט
סָבִיב צְנֹאֲרֶךָ אֲעֵבִיר אוֹתָם
אֲסוֹבֵב אוֹתָם כְּמָה פְּעָמִים סָבִיב צְנֹאֲרֶךָ, מֵצֵד אֶחָד
וּמֵהֵצֵד הַשְּׁנַי אֶקְשֵׁר אוֹתָם לְמִשְׁהוּ נִצְיֵב
בְּמִיחָד כְּבֵד מְאוֹד אוֹלֵי מְסֻתוֹבֵב
אֶמְשֶׁךָ וְאֶמְשֶׁךָ
עַד שְׁתִּצָּא נִשְׁמָתֶךָ
עַד שְׁאֶחֱלֶק אוֹתֶךָ
לְגַמְרֵי בְּתַפְלִין
הַמְתַּמְשָׁכִים לְאַרְךָ הַבְּמָה
וּבִין הַקְּהָל הַמְּכַה תִּדְהָמָה.

בתקופה הקצרה שלפני גלות בית שני, היהדות הגיעה למעין התקרבות כמעט "סופית" אל הבורא - בית המקדש היה קיים ושופטים ונביאים הסתובבו כמו שוטרי תנועה וניבאו וסידרו לאנשים מן השורה ולמלכים מבולבלים את יחסם לבורא.

בתקופה שלאחר היציאה אל הגלות, באו כלים שונים ומשונים כדי להשאיר את היהודים "מחוברים" כמעט און ליון, אל הבורא שלהם, זה שפעם אחר פעם נטשו ובשל כך הוגלו לבסוף מהארץ המובטחת. לאחר שהתפזרו היהודים, מצב המורל היה ירוד. כמה ירוד? אתם בטח שואלים את עצמכם מול המחשב או הפלאפון? ירוד ברמה ששום שיר של אייל גולן או איזה בלדה ענוגה של שלמה ארצי היו גורמים להם נחת. העם היהודי היה כל כך מדוכא, שסיפורים מאותה תקופה מתארים אווירה א-מינית.

שמעתם? יהודים א-מיניים? אלה עם המצוות פרו ורבו ועם הברית מילה שמשפצרת להם את הכלי? כמובן שכל אלו לא סתם קרו, העם היהודי באותה תקופה היה כל כך שבור ומבוזה, עד שהרגיש שאין עוד טעם להמשיך להתרבות.

למרות תחושות הביזוי והשבר שהיו בעם, היהדות המשיכה את מסע ההשתדרגות שלה, זה שהתחיל בברית מילה באמצע המדבר וכמעט נגמר בבית מקדש מפואר במרכז ירושלים, אך הסתיים בגירוש. כמו טבע האדם, שכאשר משהו נורא פוקד אותו הוא מתחיל לשנות הרגלי אכילה ואפילו הרגלי למידה, השכילו המנהיגים היהודים של אותה תקופה להבין כי זה הזמן לחפור בעצמם והחלו להנחיל את מצוות התפילין ושלושת התפילות היומיות, שחרית מנחת וערבית.

מה הקשר אתם בטח שואלים? הרי טרחנות שכזו לא יכולה להופיע כך משום מקום, הרי צריך לתת לה תוקף או סברה.

הטרחנות הזו בערך מעירה אותי בכל בוקר. בשעה שבע וארבע עשרה דקות התפילין כבר קשורים אל יד

שמאל שלי, אם אני מצליח להתרכז מספיק חזק (בכל זאת, קשב וריכוז) אני גם יכול להרגיש כאילו יצאתי מספרת הזמן בה אני חי רוב היום. אני יכול להגיד שזו המדיטציה שלי. אם אני דוחה אותה עוד ועוד למשל, היום שלי כולו נדחה וככה אני סובב סביב עצמי רגע לפני השקיעה, שזהו כמובן הזמן האחרון בו מותר להניח תפילין. וביום שבו אני מקיים אותה בזמן, היום שלי מהודק ומדויק ברובו.

כשנתקלתי בשירה של יונה וולך "תפילין", הרגשתי שמישהו כופה עליי מועקה וריחוק. לא הרגשה חדשה לי בזירת השירה, אלא שהפעם ההרגשה הייתה קיצונית. למרות שמילדות לא הורגלתי לשירה - טקסטים מתחכמים של מאיר אריאל ואום כלתום היו חלק מפסקול הילדות שלי. אך שירה של וולך, שלח אותי להתגונן אל מול הטקסט. למרות שאיני מקל ראש בעבודה אמנותית, עדיין הרגשתי את המילים המכווצות יחדיו של יונה, באות להתריס מולי את החיבור היחיד שנותר לי לבורא. ויותר מזה, הרגשתי שהמילים האלו כאילו לא לקחו בחשבון (או שכן ובמכוון) אותי ואת הציבור ממנו אני מגיע. גברים שרוב היום שלהם מתנהל בחילוניות גמורה, אך שומרים חסד לבורא שלהם ולמסורת אבותיהם וממשיכים להניח תפילין כל בוקר. הקונפליקט הזה מורכב לא פחות משירה של יונה, שהמסר שלו מתקשה לעבור אלי דרך מילות הארוטיקה המחוברות כחוזה דרקוני צפוף הבא לכווץ את אמונתי.

עם זאת, אי אפשר לומר ששירה של יונה לא נכתב ביד אומן משובחת - ניגון המילים והקצב שלהן מרגיש כמעט ניצחי למי שמתקשה לקרוא אותו, ומקצב שכזה לא כל אחד או אחת יכולים לעשות. אך באותה נשימה המקצב הופך את השיר למהדהד פי כמה, ובטח ובטח לאלו המתחברים למילותיו ומרגישים את התחושה מההתחלה ועד לסוף. אך גם במבט של עיניים לא מורגלות לקריאת שירה (סוג העיניים שכל משורר צריך ללטוש אליהן), קיבוץ המילים בצורתו מרגיש כמו תמונה פסטורלית של הרי אילת - מעין קו הררי שלא מפסיק לשחק בך ולתעתע, גם את התנועתיות וגם את הרצונות שלך. כאילו יחסי האישות שבין הגבר לאישה סביב התפילין, לא רק מתהפכים להם ויכולים לתעתע, אלא גם סדר הנחת המילים של הטקסט עושה את אותה הפעולה.

כמו שלים המלח לא אכפת שראית עליה וירידה ושוב תראה עליה וירידה, כך גם עושה וולך - מתארת סצנה מינית שהשליטה בה נמצאת אצל האישה, לאחר מכן עוברת אל הגבר, ואז התפילין ששימשו כבר לרסן, ויברטור וגם את הכוונה של הגבר להתפלל, לבסוף משמשים לכלי רצח. אני תוהה לעצמי מה היה קורה אם העם היהודי היה מתפוגג לעצמו בגלות, מתנדף אל בין שבטים פגנים של אותו האזור או אל הביזנטים שכבשו כאן לאחר מכן - האם יונה וולך הייתה זוכה לעונג שכזה? או שמא ישו היה מקבל את אותו ריבוע קדוש שבו משחקת יונה וולך, תפילה אהבה עינוג ומוות.

לדעתי שירתה של יונה נמצאת במקום גבוה בשפה העברית ואין שנייה (או שני) לה בהתחכמותה. אך אם עוד נשאר בי שכל ישר והצלחתי לפרש את השיר "תפילין" נכונה, כאנטי פטריכאלי וככזה האמור לשמש כלי חשוב במערכה חשובה לא פחות, הרי צר לי לומר שהתחכמות לשונית זו מקשה על העברת המסר שבחלומי, שבו פמיניסטיות מלמדות דברי הלכה לרבנים ומבארות מעט אור במקומות חשוכים. טקסטים מסוג זה, שרוב צורכיו הם חילונים (ברובם וללא הכללות) הוא כמו יריקה אל תוך האוקיינוס, עוד

טיפה של לכלוך לא תזיק, אבל גם לא תורגש, בין תנועות פמיניסטיות חילונית רבות שפעלו בתקופה בה פעלה יונה.

האם שירה מסוג זה אכן תשנה או תזיז משהו בממסד פטריכאלי כמו הרבנות הראשית? הלוואי, אך אם אני מצאתי את עצמי כאדם פרטי נפגע מטקסט כזה, אני כמעט בטוח שעוד יחידים וממסדים נפגעו משיר כל כך חשוף. הלוואי ויהיו עוד טקסטים אשר יצליחו לזעזע מעמדות ולקרר בין שכבות האוכלוסיה בחברה המקוטבת שלנו, הלוואי שאיזה כוח מיסטי יתן את הכוח לכותבים, לקטב פחות ולחבר יותר.